

15. Gambier, Yves. "Moves towards Multimodality and Language Representation in Movies". In: *Montagna, E. (ed.) Readings in Intersemiotics and Multimedia. Proceedings of the 3rd TICOM, Pavia, 2013.*
16. Gottlieb, Henrik (2008a). Multidimensional translation. In A. Schjoldager (ed), *Understanding Translation. Aarhus: Academica.* 2008. pp. 39–65.
17. Gottlieb, Henrik (2008b). Screen translation. In A. Schjoldager (ed), *Understanding Translation. Aarhus: Academica.* 2008. pp. 205–246.
18. Kress G. What Is Mode? *A Handbook of Multimodal Analysis [ed. by C. Jewitt].* London; New York : Routledge, 2009. P. 54–67.
19. Nuyts, J. Epistemic Modality, Language and Conceptualization: A Cognitivepragmatic Perspective. Amsterdam: John Benjamins. 2001.
20. Palmer F. Modality and the English Modals. London and New-York, 1979. 196 p.
21. Perego, Elisa. The Codification of Nonverbal Information in Subtitled Texts. In: Díaz Cintas, J.(ed.) *New Trends in Audiovisual Translation.* Bristol, 2009. 58–69.
22. Portner P. Modality. Oxford : Oxford University Press. 2009. 302 p.
23. Taylor, Christopher. Multimodality and Audiovisual Translation. In: Gambier, Y./ Van Doorslaer, L. (ed.) *Handbook of Translation Studies.* Amsterdam/ Philadelphia, 2013. 98–104.
24. Taylor, Christopher. The multimodal approach in audiovisual translation. In: *Target*, 28/2016, 2, 222–235.

УДК 81.255.4=111=512.19:070.16

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.25>

КОНКРЕТИЗАЦІЯ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ НОВИН З АНГЛІЙСЬКОЇ НА КРИМСЬКОТАТАРСЬКУ МОВУ

CONCRETIZATION IN TRANSLATION OF NEWS FROM ENGLISH INTO CRIMEAN TATAR LANGUAGE

Горбель А.А.,

orcid.org/0000-0001-7301-9536

студент IV курсу

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Спотар-Аяр Г.Ю.,

orcid.org/0000-0002-2861-6339

асистент кафедри тюркології

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті на матеріалі окремих новин, перекладених з англійської на кримськотатарську мову із сайту СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА та окремих літературних джерел, проаналізовано та пояснено використання конкретизації, як одного з видів перекладацької трансформації. Наукову розвідку присвячено дослідженню конкретизації значень та їх аналізу на матеріалі наявних перекладів кримськотатарською та англійською мовами. Окрему увагу було приділено дослідженню з використання цього прийому порівняно з іншими перекладацькими трансформаціями, такими як опущення, генералізація, смисловий розвиток, додавання й вилучення слова, антонімічний переклад або навіть їх комбінування. Ба більше – правильному трансляванню семантичних, прагматичних і стилістичних ознак, не забуваючи про норми мови перекладу та збереження їхніх мовленнєвих традицій, разом із заміною словникових відповідників і різного роду змін лексичних елементів мови оригіналу. Через підвищення дослідницького наукового інтересу до мови корінного народу України дедалі більшою стає необхідність здійснення перекладів текстів кримськотатарською мовою різними мовами та перекладу іноземних джерел, зокрема текстів іноземних ЗМІ, для носіїв кримськотатарської мови, що, відповідно, актуалізує дослідження способів перекладу.

Об'єктом дослідження виступає конкретизація як вид перекладацької трансформації, тоді як предметом дослідження є способи лінгвального моделювання конкретизації в текстах англомовних ЗМІ під час перекладу на кримськотатарську мову.

Мета роботи – встановити специфіку використання конкретизації як перекладацького прийому на матеріалі перекладів на кримськотатарську мову й окреслити парадигму лінгвістичних чинників, що актуалізують її використання. Публікація актуалізує питання вивчення перекладацьких прийомів кримськотатарської мови як мови корінного народу України та вдосконалення цих прийомів шляхом модернізації та в порівнянні з більш дослідженими мовами світу.

У підсумку матеріал має не тільки допомогти науковцям у розборі конкретного виду перекладацької трансформації, а й показати різницю й, головне, суттєвість цієї різниці у використанні таких типів трансформації поряд з іншими.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, конкретизація, лексичний різновид трансформації, кримськотатарська мова, опущення, генералізація.

The article analyzes and explains the use of concretization as one of the types of translation transformation on the basis of some news translated from English into Crimean Tatar, from the site SUSPILNE | MEDIA and separate literary sources. Scientific research is devoted to the study of concretization of meanings and their analysis on the basis of existing translations in Crimean Tatar and English. Particular attention has been paid to the study of the use of this technique in comparison with other translation transformations such as omission, generalization, semantic development, addition and removal of words, antonymous translation or even a combination thereof. Moreover, the correct translation of semantic, pragmatic and stylistic features, not forgetting the norms of the language of translation and preservation of their speech traditions, along with the replacement of vocabulary equivalents and various changes in the lexical elements of the original language. Due to the increasing research interest in the language of the indigenous people of Ukraine, there is a growing need to translate Crimean Tatar texts into different languages and translate foreign sources, including foreign media texts, for Crimean Tatar speakers, which in turn updates the study of translation methods.

The object of the research is concretization as a kind of translation transformation, while the subject of the research is the methods of linguistic modeling of concretization in the texts of the English-language media during the translation into the Crimean Tatar language.

The purpose of this work is to establish the specifics of the use of concretization as a translation technique on the material of translations into the Crimean Tatar language and to outline the paradigm of linguistic factors that actualize its use. The publication raises the issue of studying the translation techniques of the Crimean Tatar language as the language of the indigenous people of Ukraine and improving these techniques by modernizing and in comparison with the more studied languages of the world.

In summary, this material should not only help scholars in analyzing a particular type of translation transformation, but also show the difference and, most importantly, the significance of this difference in the use of such types of transformation along with others.

Key words: translation transformations, concretization, lexical variety of transformation, Crimean Tatar language, omissions, generalization.

Постановка проблеми. Останнім часом у лінгвістичних студіях спостерігається підвищений інтерес до перекладацьких трансформацій, які стали актуальним питанням дослідження теорії перекладу. Це зумовлено тим, що вони всипають основою більшості прийомів перекладів. Суть трансформацій полягає в зміні лінгвальної моделі або семантики компонентів вихідного тексту, проте основною умовою їх використання є збереження семантики та прагматичного змісту повідомлюваного. Відповідно, безпосередньо у процесі перекладацької діяльності часто відчувається потреба в комбінації декількох перекладацьких трансформаційних прийомів, що пояснюється цілою низкою чинників: від обмеженості відповідного синтаксичного або лексичного ресурсу в тій чи іншій мові до комунікативної або прагматичної вмотивованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок нового періоду розвитку теорії перекладу датується 50-ми роками. Він починається з роботи Я.І. Рецкера зі становлення та розвитку лінгвістичного перекладознавства, а саме статті «Про закономірні відповідності під час перекладу на рідну мову», у якій уже з'явилися перші зачатки теорії закономірних відповідностей. Тоді також уперше було розглянуто теорію про взаємини порівняльного мовознавства з перекладознавством. У результаті з цього склалася лінгвістична

основа перекладу. Науковець розрізняв такі види закономірних відповідностей: 1) еквіваленти; 2) аналоги (названі надалі вченим «варіантами відповідностей»); 3) адекватні заміни [7, с. 84].

Незважаючи на активний розвиток теоретичної школи перекладознавства, сьогодні немає єдиної загальноприйнятої класифікації типів перекладацьких трансформацій. Є певна тотожність у поглядах щодо класичних прийомів: Я. Рецкер, А. Фітерман, Т. Левицька відносять прийоми конкретизації та генералізації до лексичного різновиду трансформацій. А. Швейцер визначає їх як гіпонімічну й гіперонімічну трансформації, зазначаючи водночас, що вони виконуються на референціальному рівні. Різновекторність поглядів так само спостерігається в ідентифікації інших прийомів. Наприклад, А. Фітерман і Т. Левицька відносять прийом «конкретизація» до стилістичного різновиду, а Я. Рецкер – до лексичного, натомість А. Швейцер – до прагматичного рівня [2, с. 91]. У пропонованій науковій розвідці ми розглядаємо конкретизацію як різновид лексичної перекладацької трансформації.

Постановка завдання. Метою статті є встановити специфіку використання конкретизації як перекладацького прийому на матеріалі перекладів на кримськотатарську мову й окреслити парадигму лінгвістичних чинників, що актуалізують її використання.

Виклад основного матеріалу. Під час перекладу інформаційних текстів дуже часто застосовуються лексичні перекладацькі трансформації, а саме – «закономірні заміни словникових відповідників у процесі перекладу» [8, с. 101], «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їхніх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу» [6, с. 39]. Основними видами є конкретизація, генералізація, смисловий розвиток, антонімічний переклад, додавання й вилучення слова, цілісне переосмислення.

Конкретизація, або звуження, завжди супроводжується диференціацією. Зазвичай лексиці кримськотатарської мови властива виняткова конкретність, ніж відповідним лексичним одиницям, скажімо, англійської. Конкретизація – це вибір для перекладу в оригіналі слова з більш конкретним, звуженим значенням. Конкретизація понять полягає в переході від родового поняття до видового. Вибір правильного варіанта залежить від контексту й тільки.

Trump pledges an “orderly” transfer of power to Biden – Şimdiki prezident Donald Trump akimiyetini barışiq yolunen bermege vade ete (<https://crimea.suspilne.media/qt/news/2653> [11]).

У промові президента США Д. Трампа англійською мовою була використана лексема “**orderly**”, яка відповідно до тлумачного словника англійської мови є полісемантичною. Зокрема, її було використано у значенні «мирний», синонімічною лексемою якої в англійській мові є “**peaceful**”. Під час перекладу новини кримськотатарською мовою було використано перекладацький прийом конкретизації, у процесі якого використано лексему-відповідник *barışiq* («мирний»), що має порівняно з англійською лексемою більш конкретне, вужче значення. Отже, кримськотатарський переклад українською звучить так: *Чинний президент Дональд Трамп обіцяє передати владу новому президентові Байдену мирним шляхом* (<https://crimea.suspilne.media/qt/news/2653> [11]).

Я.І. Рецкер, зокрема, до групи еквівалентів вніс «постійні рівнозначні відповідності», які не залежать від контексту. До цієї групи входять перш за все деякі терміни, які здебільшого є однозначними термінами і в мові оригіналу, і в мові перекладу: фр. *Societe des Nations*, англ. *League of Nations*, укр. *Ліга Націй*, крт. *Milletler Ligasi*; англ. *surplus value* укр. *додана вартість*, крт. *qoşulğan fiyat bergisi (QFB)*. Визначаються ці

відповідності тільки словником. Якщо ж багато-семантична лексема має більш як одне значення, її називають «аналогом». Це вже, відповідно, визначається самим контекстом. Наприклад, прикметник «*çirkin*» перекладається як «страшний, дурний». Але словосполучення «*çirkin şan*» перекладатиметься як «дурна слава», а не страшна.

Ще одна група – субститути, або адекватна заміна. Коли немає точного відповідника слова перекладач займається пошуком адекватної заміни, відійшовши від оригіналу перекладу. Для досягнення цього процесу О. Кальниченко використовує такі прийоми: 1) конкретизація недиференційованих та абстрактних понять (англ. *to miss a meal* – укр. «*залишилися без обіду*», крт. «*üyleliksiz qalmaq*»); 2) прийом логічного розвитку поняття (англ. *so different in basic matters* – укр. «*зовсім несхожі характером і складом*», крт. «*er türlüde başka*»); 3) антонімічний переклад (англ. *take it easy* – укр. «*не хвилюйтеся*», крт. «*eyecanlanma*»); 4) компенсація (використання інших стилістичних засобів або тих же засобів, проте на іншому відрізьку тексту [5, с. 33]:

*“One of the things that Congress has done **unanimously** is that we have allocated \$ 300 million to provide Ukraine with lethal weapons”, – the senator announced* (<https://crimea.suspilne.media/en/news/2775> [12]).

– *“Kongressnen **beraberlikte** yapılgan işlerden biri – Ukrainağa öldürici silâniñ berilmesi için 300 million dollarnıñ alıp bergenimizdir”, – ilân etti senator.*

У цьому випадку в англійському варіанті було використано слово “**unanimously**”, яке перекладається як «одноголосне», але вживане у значенні «одностайне, разом». Перекладач обрав універсальне заміщення задля конкретизації в цьому випадку словом «**beraberlikte**», яке перекладається як «разом, з усіма».

Варто зазначити, що нерідко конкретизація застосовується разом з іншими перекладацькими прийомами та іншими типами трансформацій. Найпростішими лексичними трансформаціями є опущення та додавання:

*“Even though I totally disagree with the outcome of the election, and the **facts bear me out**, nevertheless there will be an **orderly transition** on January 20th”, Trump said in a statement. – “Men, saylav neticelernen içte razı olmağanıma baqmadan, ve bunu **kerçekler benim yutturğanımı olğanını köstere**, qara qış ayınıñ 20 akimiyetiniñ **berüvi olacaq**”, – denile Trumpniñ arızasında* (<https://crimea.suspilne.media/qt/news/2653> [11]).

Зокрема, цей приклад ілюструє заміну фразеологічного виразу “*facts bear me out*” (*факти свідчать про те*) виразом кримськотатарською мовою *kerçekler benim yutturğanımı olğanını köstere*. На нашу думку, у цьому випадку перекладач був змушений використати перекладацький трансформаційний прийом через брак абсолютного відповідника у кримськотатарській мові. Тому вираз було перекладено майже дослівно. Крім того, під час перекладу політичного клішованого виразу *orderly transition* (перехід влади відповідно до чинного порядку) було використано вже іншу лексему *berüvi* (здавати, передавати).

Лексичні трансформації нерідко вимагають внесення додаткових слів або, навпаки, опущення деяких елементів. Введення додаткових слів зумовлюється низкою причин, головною з яких можна назвати різну синтаксичну та граматичну будову англійської та кримськотатарської мови. Брак відповідного слова чи відповідного лексико-семантичного варіанта цього слова теж є причиною введення додаткових слів під час перекладу [6, с. 76]. Однією з особливостей перекладу кримськотатарською є те, що в деяких випадках абсолютно доцільною та вмотивованою є заміна лексеми морфологічними показниками (афіксами) або синтаксичними конструкціями, яких немає в індоєвропейським мовах: *In the inmost recesses of this coppice, not far from the eastern or more remote end of this island, Legrand had built himself a small hut* [9, с. 51]. – *Gizli terenlernin mersin evinde, şarqtan uzun degil, adanın qita kenarından uzaqta, Legrand bir qulübiçiq qurdi*. Як бачимо, використання лексеми з підсиленням значенням “*small*” в англійському варіанті під час перекладу трансформується в морфологічний показник – афікс «-çiq» кримськотатарською, що надає слову зменшувально-пестливого значення. *У потаємних глибинах миртової хащі, не далеко від сходу, віддаленого від материка краю острова, Легран спорудив собі хатинку*. У цьому випадку під час перекладу використовується трансформація заміщення окремої лексеми *small*, замість якої

в кримськотатарській мові функціонує афікс, що є більш вмотивованим із погляду прагматичної передачі змісту під час перекладу.

Однією з головних особливостей текстів ЗМІ англійською мовою є використання політичних та економічних клішованих виразів, усталених словосполучень і фразеологізмів, прецедентних феноменів, пов’язаних із політичними та історичними реаліями розвитку цих країн. Здебільшого такі словосполучення можуть не мати відповідників кримськотатарською мовою, тому виникає необхідність використання комплексу перекладацьких трансформацій:

‘The US Embassy calls on Russia to end “the game of legitimacy” and stop the conscription campaign in occupied Crimea’. – *«AQŞ elçiligi, Rusiyeni, işğal etilgen Qırımда qanunsız çağıruvını toqtatmağa çağıra»* (<https://crimea.suspilne.media/qt/news/2472> [10]).

Приклад ілюструє комбінування прийомів заміщення з використанням конкретизації в поєднанні з опущенням, оскільки в кримськотатарській не відсутній аналогічний евфемізм: *Посольство США закликає РФ завершувати «гру в легітимність» і припинити призовну кампанію в окупованому Криму*.

Отже, ми можемо стверджувати, що останнім часом спостерігається підвищений інтерес до дослідження перекладацьких трансформацій, використання яких під час процесу перекладу стає більш поширеним, у результаті чого відбувається зміна лінгвальної моделі та семантики вихідного тексту. Головною метою таких прийомів є збереження отриманого та практичного змісту, актуалізується використання комплексу прийомів, а саме їх комбінування за невідповідності синтаксичного або лексичного ресурсу в мові оригіналу та перекладу. Аналіз використання конкретизації в перекладі новин з англійської на кримськотатарську мову дає змогу говорити про вмотивованість використання конкретизації для відтворення змісту мовою перекладу. Дослідження конкретизації в текстах новин дає можливість говорити про часте поєднання конкретизації з іншими перекладацькими прийомами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода : монография. Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.
2. Беляков В.І., Токовенко А.І. Лексичні трансформації при перекладі художнього тексту. 2013. URL: http://confcontact.com/2013_04_17/13_Belyakov.html (дата звернення: 17.02.2021).
3. Едгар А.П. Золотой Жук : збірник : Эталон , 2009. 768 с.
4. Недайна І.В., Славутський О.Д. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2015. № 13. URL: file:///D:/vestnik_KhPI_2016_13_Nedainova_Osoblyvosti.pdf (дата звернення: 17.02.2021).

5. Кальниченко О.А. Теорія перекладу : навч. посібник. Харків: Народна українська академія, 2017. 33 с. URL: <https://test.nua.kharkov.ua/wp-content/uploads/2020/08/Teoriya-perekladu.pdf> (дата звернення: 17.02.2021).
6. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі : посібник-довідник. Вінниця: Нова книга, 2001. 303 с.
7. Михайленко О.О. Методологія перекладу: понятійно-термінологічні особливості, 2013. URL: file:///D:/Mikks_2013_43_3_12.pdf (дата звернення: 17.02.2021).
8. Рецкер Я.І. Пособие по переводу с английского языка на русский : навч. посібник. Санкт-Петербург: Просвещение, 1973. 199 с.
9. Сіняговська І.Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу тексту, 2014. 5 с.
10. ABD Qırım ile bađlı BMT-niň qarađını ađađladı. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/qt/news/2472> (дата звернення: 17.02.2021)
11. AQŞ kongressi Baydenni prezident sayavlarınıň ğalibi olaraq tayin etti. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/qt/news/2653> (дата звернення: 17.02.2021).
12. AQŞ Ukrainađa öldürici silâniň berilmesine qol tuta. СУСПІЛЬНЕ | МЕДІА: вебсайт. URL: <https://crimea.suspilne.media/en/news/2775> (дата звернення: 17.02.2021).

УДК 81.255.4

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.15.26>

МЕТАФОРИ В АВІАЦІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

METAPHORS IN ENGLISH AVIATION TERMINOLOGY: THE TRANSLATION ASPECT

Іванченко М.Ю.,

*orcid.org/0000-0001-7363-4600**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри іноземних мов та перекладознавства**Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

Барнич І.І.,

*orcid.org/0000-0002-0747-7202**викладач кафедри іноземних мов та перекладознавства**Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*

Процес перекладу – це постійний пошук балансу між мовою джерела та цільовою мовою, оскільки головним завданням перекладача є максимально точно відтворення картини світу.

Для утворення вторинних термінологічних номінацій використовуються одиниці, що вже функціонують у мові носіїв і викликають певне коло асоціацій. Найпродуктивнішою виявляється метафора. Масштабність метафоричних номінацій і провідну роль метафор в організації галузевих термінологічних систем виділяло в монографіях і статтях багато лінгвістів.

Серед досліджуваних метафор-термінів авіаційної галузі ми знаходимо випадки, коли можливий прямий переклад завдяки збігу образних відтінків, наданих носіями обох мов певною лексикою. У цьому випадку ми спостерігаємо шлях так званого моделювання метафор за чужими зразками. Це метафори, що ілюструють окремі елементи внутрішньої будови літальних апаратів, маневри, що здійснює пілот, об'єкти злітної смуги.

У деяких випадках застосовується використання лексичної заміни, що зумовлено тим, що лексична семантика відбиває «свідомість» етнічної групи, у якій пам'ять та історія людей, досвід їхньої пізнавальної діяльності, світогляд і психологія є фіксованими.

Іноді перекладач використовує спосіб так званої деметафоризації. Суть цього прийому полягає у відмові передати образне значення метафоричного виразу та подальшому перекладі лише його буквального значення. Цей прийом застосовується перекладачем, якщо неможливо вибрати адекватний еквівалент.

Вибір еквівалента використовується в тому разі, коли ідея, актуалізована в оригінальній формі, не може бути передана однаково. У такому разі обирається інша, більш-менш еквівалентна версія цільовою мовою.

Аналіз перекладацьких перетворень наочно показує різницю у сприйнятті позамовних явищ різними носіями. Отже, англійською мовою місце парковки для літаків пов'язане з елементами жіночого одягу – фартухом, тоді як в українській – із карманом.

Ключові слова: метафора, термінологія, авіаційні терміни, способи перекладу, україномовний переклад.